



УДК 94(477):327.82

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.31.14>

ЗМІНИ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НАВКОЛО ІЗРАЇЛЮ ПІСЛЯ КЕМП-ДЕВІДСЬКИХ І ВАШИНГТОНСЬКИХ УГОД

Стрільчук Людмила,

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-0700-6080*

Нінічук Сергій,

*аспірант кафедри всесвітньої історії
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0009-0002-0452-9414*

На сьогодні в міжнародних відносинах існує один із найдовших регіональних конфліктів, розтягнутих у часі, котрий розпочався відразу після завершення Другої світової війни і триває до сучасних днів – це Близькосхідний конфлікт. В основі цього тривалого міжнародного конфлікту лежить поява на політичній карті Близького Сходу Держави Ізраїль. Після Другої світової війни досліджуваний у статті регіон стає центром гострого протистояння не лише арабських країн та Ізраїлю, але й Сполучених Штатів Америки і СРСР.

Завдяки примиренню між Ізраїлем та Єгиптом після війни Йом-Кіпур за США закріпився статус вирішального політичного й дипломатичного гравця на Близькому Сході та забезпечив останнім широкі перспективи розширення та зміцнення власних позицій у регіоні, перетворивши США у стабілізуючу силу на Близькому Сході. Однак навіть із підписанням Кемп-Девідських угод чимало проблем у регіоні залишилося невирішеними. Наприклад, Державі Ізраїль так і вдалося здолати психологічний бар'єр у культурній та соціальній співпраці із Єгиптом. Не вдалося домовитися Єгипту й Ізраїлю про суд над військовими злочинцями.

Практичний досвід, набутий Ізраїлем у конфліктах і політичному протистоянні з арабським світом є надзвичайно цінним для вивчення й актуальним для України в умовах війни, що триває, з Російською Федерацією, як і практика пошуку союзників і мирного переговорного процесу. Ізраїльські практики протистояння можуть бути адаптовані до українських реалій. Саме тому запропонована стаття покликана з різних аспектів проаналізувати мирний переговорний процес і його наслідки для міжнародно-політичної ситуації.

Незважаючи на часову віддаленість від сьогодення досліджуваного історичного періоду, досвід, який сьогодні наявний в арсеналі Держави Ізраїль, не втрачає своєї актуальності як для самого Ізраїлю, так і для України. Адже постійне співіснування із сусідами-ворогами, зміцнення та вдосконалення державної безпеки, відбудова / розбудова інфраструктури та формування психологічної і моральної стійкості суспільства в умовах війни та ворожого пропаганди є незмінними надважливими складовими для держави, яка перебуває у стані війни або військової загрози.

Ключові слова: *Ізраїль, Єгипет, Кемп-Девідські угоди, міжнародні відносини, Близький Схід, регіональний конфлікт, США, міжарабські відносини, мирні переговори, досвід для України.*

Strilchuk Liudmyla, Ninichuk Serhii. Changes in the international political situation around Israel after the Camp David and Washington agreements

Today in international relations there is one of the longest regional conflicts stretched over time, which began immediately after the end of the Second World War and continues to the present day – the Middle East conflict. This long-running international conflict is based on the appearance of the State of Israel on the political map of the Middle East. After the Second World War, the region studied in this article became the center of a sharp confrontation between not only Arab countries and Israel, but also the United States of America and the USSR.

Thanks to the reconciliation between Israel and Egypt after the Yom Kippur War, the United States has secured the status of a decisive political and diplomatic player in the Middle East and provided the latter with broad prospects for expanding and strengthening its position in the region, turning the United States into a stabilizing force in the Middle East. However, even with the signing of the Camp David Accords, many problems in the region remained unresolved. For example, the State of Israel has not managed to overcome the psychological barrier to cultural and social cooperation with Egypt. Egypt and Israel failed to agree on the trial of war criminals.

The practical experience gained by Israel in conflicts and political confrontation with the Arab world is extremely valuable to study and relevant for Ukraine in the context of the ongoing war with the Russian Federation, as is the practice of seeking allies and the peace negotiation process. Israeli confrontation practices can be adapted to Ukrainian realities. That is why the proposed article is intended to analyze the peace negotiation process and its consequences for the international political situation from various aspects.



Despite the temporal distance from the present of the historical period under study, the experience that the State of Israel has in its arsenal today remains relevant both for Israel and Ukraine. After all, constant coexistence with enemy neighbors, strengthening and improving state security, rebuilding/developing infrastructure, and establishing psychological and moral resilience of society in the face of war and enemy propaganda are unchangeable crucial components for a country in a state of war or military threat.

Key words: *Israel, Egypt, Camp David agreements, international relations, Middle East, regional conflict, USA, inter-Arab relations, peace negotiations, experience for Ukraine.*

З моменту утворення Держави Ізраїль на Близькому Сході не припиняється ворожнеча між арабськими країнами й ізраїльтянами. Численні військові конфлікти та міжнародно-дипломатичне протистояння 40–70-х років ХХ століття, здавалося б, мають усі шанси завершитися в другій половині 1970-х років, із укладенням Кемп-Девідських і Вашингтонських угод, однак цей довгоочікуваний мир не поставив крапки в непримиренних відносинах. Автори запропонованої статті, аналізуючи практичний досвід, набутий Ізраїлем у протистоянні з арабським світом, дійшли думки, що він міг би бути важливим та актуальним для України в умовах війни, що триває, з Російською Федерацією, як і практика пошуку союзників та оптимального мирного переговорного процесу. Тому пропонуємо крок за кроком простежити зміну міжнародно-політичної ситуації навколо Ізраїлю під час і після Кемп-Девідського переговорного процесу, адже постійне співіснування із сусідами-ворогами, консолідація нації та формування психологічної і моральної стійкості суспільства в умовах війни та ворожої пропаганди – це та успішна практика, яку набув Ізраїль і якої нині бракує Україні.

Відомо, що після Шестиденної війни 1967 року, яка стала черговим конфліктним піком ізраїльтян та арабів, позиція Єгипту та країн Близького Сходу щодо Ізраїлю була визначена «трьома «Ні!»» [5, с. 158–159], що означало:

«Ні!» – миру з Ізраїлем!

«Ні!» – визнанню Ізраїлю!

«Ні!» – переговорам з Ізраїлем!

Однак після війни Йом-Кіпур, яка відбулася в жовтні 1973 року, ситуація докорінним чином змінилася. 24 жовтня 1973 року після прийняття другої резолюції Ради Безпеки ООН, яка закликала до укладення угоди про припинення вогню, та подальших (18 січня та наприкінці травня 1974 року) угод про роз'єднання сил було остаточно підведено ризику в цій війні [8, с. 196].

Ці зміни, на переконання авторів, були пов'язані не тільки з програшем Єгипту у війні, але й з усвідомленням того, що вирішення арабо-ізраїльського конфлікту лише через військове протистояння є мало перспективним. Президент Єгипту А. Садат після поразки у війні піддав ревізії єгипетську зовнішню політику щодо Ізраїлю та США і, зваживши всі за і проти, пішов на підписання мирного договору з Ізраїлем в американському Кемп-Девіді. А 26 березня 1979 року у Вашингтоні був підписаний мирний договір між Ізраїлем та Єгиптом, що ознаменував кінець війни і встановив повноформатні дипломатичні відносини між ними [4, с. 98–100].

Урегулювання єгипетсько-ізраїльських відносин відбувалося за принципом «мир в обмін на територію», що цілком було співзвучним настроям поміркованої частини єврейського суспільства. Відповідно до підписаних договорів, Ізраїль до 1982 року повертав Єгипту весь Синайський півострів, попередньо поруйнувавши всі поселення ізраїльтян, які розміщувалися там.

Проте, повертаючись до 1973 року, до моменту закінчення війни Йом-Кіпур, відомої також під назвою війни «Судного дня», пропонуємо проаналізувати еволюцію єгипетсько-ізраїльського мирно-переговорного процесу. Беззаперечно, що саме через втручання США у війну вдалося суттєво збільшити військові й політичні здобутки Ізраїлю і перетворити їх у кінцевому підсумку в перемогу єврейської держави. Жорстка дипломатична позиція та особиста участь у перемовинах держсекретаря США Г. Кіссінджера забезпечили для Держави Ізраїль чималі преференції: контроль над частиною Синайського півострова та Голанськими висотами. Завдяки спритності американської та ізраїльської дипломатії у перемовинах вдалося уникнути обговорення найскладніших питань, зокрема долі палестинців [11, с. 163–165].

Одним із важливих чинників, що вплинули на переговорний процес, став прихід на посаду прем'єр-міністра Ізраїлю Менахема Бегіна в травні 1977 року. Якраз у той час відбуваються зрушення як у внутрішній, так і у зовнішній політиці Держави Ізраїль. Категорична позиція М. Бегіна зводилася до відмови від будь-яких переговорів з арабськими країнами, що могло призвести до розірвання чинних угод і, як наслідок, до чергових зіткнень. Мир у регіоні Близького Сходу після війни «Судного дня» був дуже хистким, тому США, намагаючись його закріпити, виступили з ініціативою скликати спільну нараду в Женеві. Президент США Дж. Картер закликав ізраїльського прем'єра переглянути свої погляди щодо ситуації у регіоні й арабських країн [13, с. 49–51].



Перемовини відбулися у форматі США – Ізраїль без участі представників арабського світу та Єгипту. У цей момент єгипетський президент А. Садат висловлює готовність відвідати єврейську державу з офіційним візитом, що викликало здивування в міжнародній спільноті, якщо врахувати попередні десятиліття ворожнечі, а з іншого боку – обурення арабів.

Візит єгипетського лідера до Ізраїлю відбувся за посередництва очільника Румунії Н. Чаушеску. Світова міжнародна спільнота поклала величезні надії на цей візит, оцінюючи його як прорив політичної ізоляції. Уже 19 листопада 1977 року лідер Арабської Республіки Єгипет А. Садат прибув до Єрусалиму. Його візит викликав величезний резонанс не лише в регіональних, але й у світових ЗМІ, як і заява, зроблена єгипетським президентом в ізраїльському парламенті про «готовність провести всеосяжне мирне врегулювання з Ізраїлем» [7, с. 182]. По суті, візит А. Садата до Ізраїлю докорінним чином змінив геополітичну ситуацію в регіоні, але викликав хвилю обурення в арабському світі та відмову визнавати Державу Ізраїль.

Місяцем пізніше, у грудні 1977 року, було заплановано провести міжнародну конференцію у Каїрі. Єгипетська сторона спробувала залучити до конференції Сирію, Йорданію та Організацію визволення Палестини, однак ця спроба не увінчалася успіхом, оскільки перелічені арабські країни й організації відхилили запрошення [1, с. 44], цим самим демонструючи Єгипту свою категоричну незгоду з мирним урегулюванням. Таким чином, Єгипет став єдиною арабською державою, яка взяла участь у перемовинах. Повне ігнорування перемовин з Ізраїлем з боку арабських країн дало змогу А. Садату не зважати на жодні обставини й умовності та грати за власними правилами: виправдувати сепаратний мир з Ізраїлем і відмовитися від допомоги Радянського Союзу [9, с. 450–451].

Глибоке розуміння кризової ситуації для Єгипту, який опинився в повній ізоляції з-поміж арабських країн, і стрімке падіння авторитету А. Садата дало змогу Ізраїлю диктувати власні умови щодо всіх проєктів врегулювання міждержавних відносин [8, с. 196]. Вигоди для себе із ситуації що склалася, винесли і Сполучені Штати Америки, домігшись повного контролю над регіоном Перської затоки на тлі падіння впливу тут СРСР.

Аби закріпити результати миру та проведених переговорів, американський президент Дж. Картер запрошує лідерів Ізраїлю та Єгипту до США, конференцію запланували провести в Кемп-Девіді. Вона відбулася в запланованому США конфіденційному форматі та тривала впродовж тринадцяти днів [11, с. 178]. Трестороння зустріч проходила доволі напружено та складно, причиною тому була відмова Ізраїлю від вирішення палестинської проблеми, що в кінцевому підсумку призвело до від'їзду єгипетського лідера [1, с. 44].

Опинившись перед загрозою зриву єгипетсько-ізраїльського врегулювання, очільник США Дж. Картер вдався до дипломатичного тиску на єгипетського лідера, пригрозивши останньому, що у випадку зриву переговорів американсько-єгипетські відносини зазнають суттєвих змін і відбудеться суттєве скорочення фінансової допомоги Єгипту [6, с. 65–66]. Категорична позиція Дж. Картера дала результати: А. Садат поспішив із заявою, що дає згоду на продовження й успішне завершення переговорів [14, с. 264–266], і повернувся в Кемп-Девід.

Складним положенням Єгипту повною мірою скористався й Ізраїль, домігшись максимально вигідних для себе умов. Врешті, американською делегацією було підсумовано всі ізраїльські пропозиції та вимоги: зокрема, за єврейською державою зберігався суверенітет над Західним берегом річки Йордан і Єрусалимом. У кінцевому підсумку на переговорах у Кемп-Девіді Арабська Республіка Єгипет здійснила доволі значні поступки [10, с. 134–135].

Зрештою, після тривалих перемовин, на зустрічі у Кемп-Девіді 16–17 вересня 1978 року були підписані дві угоди. Одна з них стосувалася досягнення миру на основі резолюцій Ради Безпеки ООН № 242 та № 338 і закріплювала систему принципу самоврядування на Західному березі річки Йордан та в секторі Гази, врегулювалися механізми платежів на час перехідного періоду [9, с. 401–403]. Договори уклалися прем'єр-міністром Ізраїлю М. Бегінім, президентом Єгипту А. Садатом і президентом США Дж. Картером [3]. Згідно з умовами договорів обумовлювалося розв'язання палестинської проблеми шляхом надання палестинцям обмеженого самоврядування Західного берега річки Йордан і сектора Гази. Чималі за площею території, однак, повинні були залишатися впродовж п'яти років під управлінням ізраїльської адміністрації [11, с. 171–172]. Обидві сторони протистояння, і Єгипет, і Ізраїль, узяли на себе зобов'язання не застосовувати військову силу задля врегулювання суперечок, будь-яка суперечка мала би бути врегульованою мирними засобами відповідно до положень статті 33 Статуту ООН. Договірні сторони домовилися про ведення переговорів упродовж трьох місяців із метою укладення мирного договору [3].

Крім того, за результатами переговорів були досягнуті домовленості про таке:



1. Єгипет здійснюватиме свій суверенітет над регіоном відповідно до кордону, визначеного на міжнародному рівні між Єгиптом і Палестиною.

2. Виведення ізраїльських збройних сил із Синайського півострова за період від 3 до 9 місяців з моменту підписання угоди.

3. Вільний прохід ізраїльських суден через Перську затоку та Суецький канал.

4. Військові сили армії і єгипетських прикордонників мають бути розміщені на Синаї між двома сторонами кордону й повинні забезпечити вільне пересування військ ООН для здійснення поліцейських обов'язків і нагляду за транзитом у протоці. Після підписання миру встановилися нормальні відносини між Єгиптом та Ізраїлем, у тому числі повне визнання дипломатичних, економічних, культурних відносин [2]. Із підписанням заданих договорів фактично завершувався економічний бойкот, було знято економічні санкції та обмеження [13, с. 51].

Як уже йшлося вище, переговорні позиції Ізраїлю та Єгипту були дуже нерівними: перший через різку, іноді категоричну, риторичку наполягав на власному баченні й потребах, цілком усвідомлюючи силу власних позицій і підтримку США; другий змушений був поступатися, завідомо розуміючи програш своїх позицій. Американський президент Дж. Картер намагався дотримуватися нейтральної позиції під час переговорів.

За переговорним процесом Єгипту та Ізраїлю в Кемп-Девіді уважно стежив увесь арабський світ. Звісно, що результати домовленостей були неприпустимими для арабських країн і викликали хвилю обурення в арабському світі, аж до розірвання відносин із Єгиптом. Наступним кроком з боку арабських країн стало впровадження ними економічних санкцій проти свого нещодавнього лідера – Арабської Республіки Єгипет. Адже факт офіційного визнання Держави Ізраїль Єгиптом, по суті, став крахом арабського націоналізму і спричинив відчутне загострення палестинського питання [3].

Після завершення Кемп-Девідського переговорного процесу економісти й політики США здійснили ряд візитів до Ізраїлю та Єгипту, аби випрацювати модель врегулювання нової політичної ситуації, що склалася в регіоні після війни. За результатами тривалих перемовин з обома сторонами американцями було випрацювано проєкт, який невдовзі затвердив Конгрес США [12, с. 181–182].

Остаточним підсумком арабо-ізраїльського переговорного процесу стало підписання мирного договору 26 березня 1979 року у Вашингтоні. Документ містив: преамбулу, дев'ять статей і додатки. За умовами договору було передбачено відновлення суверенітету над Синайським півостровом Єгипту, попередньо звідти мали бути виведені війська Ізраїлю (термін виведення – три роки). За умовами виконання договору мали стежити спостерігачі ООН. Документ також передбачав установлення дипломатичних відносин, між договірними сторонами й економічної та культурної співпраці [1, с. 46].

І якщо ще декілька років до того не можна було б навіть уявити, що поміж Державою Ізраїль та однією з арабських країн можливий мирний договір і встановлення дипломатичних відносин, то Кемп-Девідський мирний процес і Вашингтонський договір створили такий прецедент. Разом із цим відчутно посилювалися позиції Сполучених Штатів Америки в регіоні та їхніх західних союзників на фоні різкого послаблення впливу СРСР на Близькому Сході. Крім того, Кемп-Девідський мирний процес засвідчив, що союз арабських країн було порушено, а їхньому тривалому політичному альянсу завдано відчутного удару. Разом з авторитетом Єгипту як держави в арабському світі впав і авторитет А. Садата. Як відомо, останній був убитий у жовтні 1981 року єгипетськими військовими.

До позитивних наслідків мирного процесу, беззаперечно, слід віднести припинення збройного протистояння, що забрало життя десятків тисяч людей. За виконання умов договору обидві держави, і Єгипет, і Ізраїль, отримали значну фінансову допомогу від США. Ізраїль отримав 98 млрд дол. американської допомоги, а Єгипет – 69 млрд дол. [1, с. 46]. Будучи виключеним із Ліги Арабських держав та опинившись у повній в ізоляції, Єгипет був зацікавлений у ринках збуту нафти, а Ізраїль якраз дуже потребував надходжень нафти, тому між країнами було налагоджено економічні зв'язки, обсяги продажу нафти зростали.

Проте, незважаючи на успіхи Кемп-Девідського переговорного процесу, ціла низка проблем у регіоні Близького Сходу залишилися невирішеними. Наприклад, Державі Ізраїль так і не вдалося здолати психологічний бар'єр у культурній та соціальній співпраці із Єгиптом, проблема Палестини залишалася невирішеною, як і конфлікт арабів з ізраїльтянами.

Практичний досвід, набутий Ізраїлем в конфліктах і політичному протистоянні з арабським світом, його досвід пошуку політичної підтримки у світі є надзвичайно цінним для вивчення й актуальним для України, особливо в умовах триваючої війни з Російською Федерацією. Проаналізовані практики протистояння можуть бути адаптовані до українських реалій.



Література:

1. Абуржейла С. Е. Кемп-Девідські угоди як зразок політичного компромісу. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 22. Випуск 20. Київ, 2016. С. 41–48.
2. Аль-Джазіра. Текст мирної угоди в Кемп-Девіді між Єгиптом і Ізраїлем . URL: <http://www.aljazeera.net/portal> (дата звернення: 01.10.2024).
3. Кемп-девідський процес та його наслідки. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-339.html> (дата звернення: 04.10.2024).
4. Стрільчук Л. Близький Схід у системі геополітичних координат: виклики та загрози. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія Історичні науки*. № 7 (380). Луцьк, 2019. С. 97–103.
5. Стрільчук Л., Оксамитний Ю. Суецька криза 1956 р. у світлі перебігу арабо-ізраїльського протистояння: витоки, еволюція, наслідки конфлікту. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. № 11. Луцьк, 2008. С. 156–161.
6. Тахер А. Х. Мир Кемп-Девід. *Публікації Солідарності*. 1978. С. 64–68.
7. Фаузі М. Війна у жовтні 1973 року, дослідження майбутнього арабського дому. Каїр, 1989. 370 с.
8. Ханін В. Держава Ізраїль: політика і суспільство : навчальний посібник / В. Ханін, А. Романюк, В. Чернін. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 372 с.
9. Хейкал М. Х. Таємні переговори поміж арабами та Ізраїлем, шторм війни та миру. Ч. 2. Каїр – Київ, 2001. 560 с.
10. Шібель В. М. Мирний процес палестино-єврейського міжнаціонального конфлікту: уроки минулого. *Грані*. № 11. Листопад 2013. С. 130–137.
11. Фаузі М. Війна у жовтні 1973 року, дослідження майбутнього арабського дому. Київ, 1989. 370 с.
12. Israel: The First Hundred Years. Volum II: From War to Peace? Karsh E. (ed. London – Portland. OR: FrankCass, 2000. 277 p.
13. Karter D. Penetrating reflections about termson on Middle East. *Egyptian General Department of queries*. 1990 P. 49–51.
14. Riad M. Memorandums of Mahmud Riad America and Arabs. Part 3. *Future Publishing*. 1988. P. 250–279.